

grubers egen »Bismarcks Aussenpolitik«). Hillgruber understreger, at det i 1878 var Bismarcks mål at forhindre en storkrig, men alligevel holde det orientalske spørgsmål åbent, dvs. fortsat lade de andre magter strides på Balkan uden egentlig at komme i krig (s. 54). Dette skulle sikre, at magterne ikke fandt sammen mod Tyskland.

Immanuel Geiss fra Universität Bremen har udgivet en del af kongressens aktstykker (»Protokolle und Materialien der Berliner-Kongress 1878«, Boppard 1978) og behandler her selve kongressen, der varede fra den 13. juni til 13. juli. Han beklager indledningsvis, at kongressen ikke tidligere har været tilstrækkeligt bekendt i den almene bevidsthed(!), for ham er den nemlig »das wohl bedeutendste Einzelereignis zwischen 1815 und 1914 für die internationale Beziehungen Europas« (s. 70). Spørgsmålet er, om Geiss ikke her overvurderer kongressens betydning, han må jo også selv indrømme, at de store problemer faktisk ikke blev løst, men blot udskudt en generation. Men man begynder at forstå hans vurdering, når man ser, at han lader såvel Cypem-krisen som situationen i Mellemøsten i dag delvis have deres rødder i kongressens accept af den engelske okkupation af Cypem og i det forhold, at en gruppe jøder henvendte sig og bad om støtte til grundlæggelse af en jødisk stat i Palæstina.

Gotthold Rhode fra Mainz understreger i sit afsnit, »Der Berliner Kongress und Südosteuropa«, hvordan kongressen markerer en milepæl i stridighederne mellem Rusland og både England og Østrig. Den er også et vendepunkt i det tysk-russiske forhold, da Rusland skuffes i sine forventninger til Bismarck om »tak« for Ruslands holdning 1864–71 og endelig er den udgangspunkt for de fire sydøsteuropæiske stater, Rumæniens, Bulgariens, Serbiens og Montenegros nyere historie. Og kongressen er betydningsfuld, fordi det lykkes for deltagerne at sikre freden i mere end tre årtier.

Sidste artikel er *Lothar Galls* forskningsoversigt »Bismarck in der Geschichtsschreibung nach 1945«. Det er nemt at finde større og bedre oversigter, bl.a. i Galls egen bog om Bismarck-problemet fra 1971, men som introduktion er artiklen særdeles udmærket. Gall beklager i artiklen, at forskningen i sin revision af opfattelsen af Reichsgründungsperioden ikke har givet et nyt samlet billede af Bismarcks person og politik, nu – skriver han – behøves der én, »der jenen Revisionsprozess auch hinsichtlich der Person Bismarcks und seines konkreten Wirkens zu einem Abschluss und Ergebnis führt« (s. 157) – to år senere har han nu selv udgivet det, der af flere anmeldere er kaldt efterkrigstidens Bismarcks-biografi: Bismarck, der weisse Revolutionär.

Otto Rühl

NYESTE TID

Lars Ake Engblom: Arbetarpressen i Göteborg. En studie av arbetarpressens förutsättningar, arbetarrörelsens pressepolitik och tidningskonkurrensen i Göteborg 1890–1965. Medd. från ekon.-hist. institutionen v. Göteborgs Universitet, 46, Göteborg 1980, 413 s. incl. 34 tabeller, 23 diagrammer, appendices om kildematerialet m.v. og summary in English.

Denne disputats i økonomisk historie er et led i det ret store anlagte projekt »Tidningsøkonomi och tidningskoncentration i Sverige 1920–1970«, der sammen med bidrag fra virksomhedsøkonomer og politologer har ført til en ret enestående deltaljeret kortlægning af pressens udvikling i Göteborg og Vestsverige. Engbloms omfangsrige, veldokumenterte

rede og skematisk grundige bog retter sig mod en enkelt side heraf:

Hvorfor mislykkedes A-pressen i Gøteborg? Heraf udtages to underspørgsmål: Hvilken plads var der for A-pressen herunder arbejderbevægelsens udvikling og konkurrencen fra andre blade? Hvorvidt, hvordan og hvorfor støttede og styrede arbejderorganisationerne den lokale A-presse, og hvorledes forholdt de sig til den borgerlige presse?

Bogen medtager principielt på lige basis kommunisternes og smågruppernes presse (repræsenteret ved hh den lille Arbetartidningen 1939-64 og nogle ugeblade), men grebet viser sig nok analytisk set mindre frugtbart. Jeg skal samle mig om den rigtige A-presse, den socialdemokratiske Ny Tid, der udkom som aftenavis 1899-1936, derpå som morgenblad til 1963/66 med et oplag, der vel voksede pænt i absolutte tal, men aldrig udgjorde stort mere end 10% af lokalavisproduktionen i byen (kulminerende med 13% 1930-31 som det kan beregnes efter forf.s egne tal).

Det er især det andet af de to underspørgsmål, arbejderbevægelsens pressepolitik, som er genstand for selvstændig analyse her, idet hovedgrundlaget (foruden avisarkiverne) har været gennemgang af fag- og partiorganisationernes protokoller, på landsplan såvel som på by-, afdelings- og klubplan. (Om denne materialetypes kildeværdi har forf. udarbejdet en forstandig exkurs s. 381-85).

Bogen påviser herudfra en periodisering (jfr. skema s. 289): Frem til o. 1915 dreves Ny Tid som en blandet nyheds- og agitationsavis, mens lokale og centrale fag- og partiorganisationer gennem andels- og aktieindskud, indsamlinger, lån, abonnentkampagner, kollektivabonnement, annoncering og civiltrykkopgaver efter evne hjalp den tabgivende avis frem – men også dirigerede dens forretningsførelse (centralt) og til en vis grad redaktionen. Gennem den følgende snes år, da bladet økonomisk var i god balance og fik mere normal aviskarakter, havde det både direkte og indirekte ringe organisationsstøtte; men ejernes indgriben var ganske intens, redaktionelt set bl.a. i forbindelse med en hidsig lokal partistrid 1924-34, administrativt set fra centralt hold, da bladets konkurrenceevne og økonomi tilsidst forværredes stærkt. Efter overgangen til morgenblad 1936 – der blev udskudt i 17 år bl.a. som følge af avisbudenes modstand og typografernes lønkrav – kunne oplaget vokse springvis (o. 1938, 1949, 1956, 1961), men ikke nok til at forhindre GöteborgsPostens stigende dominans og kun i kraft af støt stigende tilskud fra LO. Forretningsledelsen lå nu helt hos A-pressens centralstyrelse, mens lokalorganisationerne kun hjalp til i ringe grad – og forresten også efterhånden interesserede sig meget lidt for avisens redaktion, der mere og mere tog retning mod den moderne omnibusjournalistik.

Det er ikke uden interesse, at denne synsvinkel og dette kildemateriale er blevet gennemprøvet. Men trods interessante punktindsigter – bl.a. vedrørende den opstigende Göteborgspostens fordel af moderne personalepolitik og af socialdemokraternes partistrid i 30erne – er de positive landvindinger ret få og begrænsede i forhold til den enorme dokumentationsmasse.

Som allerede antydet indledningsvis hænger det nok lidt sammen med, at bogen er disponeret temmelig skematisk – med møjsommeligt, stedvis næsten søvndyssende udfyldelse af analyseskemaet, men uden stærk fokusering på vendepunkter eller analytisk problematisering af forskelle og trends. Det er i denne forbindelse jeg mener, at forfatteren har belastet sit arbejde ved at inddrage den lille kommunistavis m.v. på linje med Ny Tid – og ikke som konkurrent og komplikation for dette blad.

Hovedsagen er dog nok, at bogen udfra det givne materialevalg så at sige med åbne øjne har samlet sig om det på forhånd mindst lovende af sine underspørgsmål, arbejderorganisationernes pressepolitik, på bekostning af det første, nemlig Ny Tids potentielle muligheder og konkurrencen fra andre blade. Bogen beskriver organisationsudviklingen, vælgerstrukturen og den almene presseudvikling i området (selvom man nok savner de

stockholmske aftenavisers vækst fra o. 1950). Men dette stof henstår stort set som anden-hånds baggrundsinformation, der ikke nærmere relateres til udviklingens dynamik, således at hverken forfatteren eller læseren er meget klogere end før, når bogen tilsidst skal besvare spørgsmålet: Hur kunde Göteborgs-posten erövra Ny Tids prenumerantreserv bland arbetarhushållen? (s. 321-30). Forf. gætter her mest på at Ny Tid for sent begyndte at udkomme om morgenen; men må ellers falde tilbage på hvad der tidligere er fremlagt (af B. Forsström: Harry Hjärne och Göteborgs-Posten 1926-1940, 1977, m.fl.) angående avisindsats, distribution m.v. Han burde have indset, at det nok er den let krænkede genitivform i hans spørgsmål, som er ilde anbragt: selvom arbejderne stemte socialdemokratisk og var med i fack'et, tilhørte de ikke Ny Tid, men kunne vindes af den avis, der kvalitativt og kvantitativt gav dem mest for pengene. Dette burde stå så meget klarere, som udviklingen i Göteborg nok var prægnant, men jo i hovedsagen parallel med det som skete andetsteds i Sverige, Danmark m.v. Der kan stadig være mening i at oplede og afprøve nye analytiske udgangspunkter gennem punkt- og områdestudier. Men virkelige fremskridt kan kun opnås, hvis man derfra kan gå videre til andre forløb og strukturer og her demonstrere de nye tilgangsvinklers frugtbarhed i forhold til etableret indsigt.

Niels Thomsen

Peter Dusek, Erika Weinzierl & Anton Pelinka: Zeitgeschichte im Aufriss. Österreich von 1918 bis in die achtziger Jahre. TR-Verlagsunion, 1981. 335 s.

Bogen, der omhandler Østrig fra 1918 frem til foråret 1981, er tænkt som baggrundslitteratur og diskussionsoplæg til en filmserie om Østrig beregnet for skoleelever. Men den kan også læses som selvstændig publikation – endog med særdeles stort udbytte. Bogen er nemlig skrevet af 3 meget vidende og højt respekterede østrigske samfundsforskere.

»Zeitgeschichte im Aufriss« er inddelt i 3 hovedafsnit: et kultur og social historisk, et politisk historisk samt et politologisk.

Kultur- og socialhistorikeren dr. phil. Peter Dusek behandler i det første afsnit (s. 11-173) så forskellige emner som: kultur, hverdagsliv, idoler og medier, sport, fordomme, velfærdsstaten, Østrig i international politik og endelig økonomi. I klart afgrænsede tidsafsnit: 1. Republik (1918-1938), det tyske nazi-regime (1938-1945) og 2. Republik (1945-1981) analyseres og sammenlignes disse emner på udmærket vis, ligesom udviklingslinierne i hele perioden understreges godt. Afsnittet, der foretrinsvis bygger på samtidigt avismateriale, er levende og farverigt skrevet, og tidsånden i de forskellige perioder er meget præcist indfanget. Dusek fremsætter adskillige tankevækkende, selvkritiske og debatskabende synspunkter.

I det andet afsnit (s. 177-278) skildrer historieprofessor og leder af Institut for Samtidshistorie i Wien Erika Weinzierl den politiske udvikling i Østrig fra 1918 til 1981 på grundlag af den nyeste forskning. Der gives en minutøs, saglig og spændende fremstilling af de centrale og ofte dramatiske begivenheder i Østrigs moderne historie: Proklamationen af 1. Republik i 1918, den politiske og økonomiske krise i 20'erne og 30'erne, borgerkrigen i 1934, mordet på Dollfuss samme år, Hitlers annekktion af Østrig i 1938 og det efterfølgende tyske nazi-regime, befrielsen og den allierede besættelse 1945-1955, koalitionsregeringerne 1945-1966, folkepartiregeringen 1966-1970 og endelig Kreisky-æraen.

Det er naturligvis svært at behandle 63 år af den østrigske historie virkelig tilfreds-